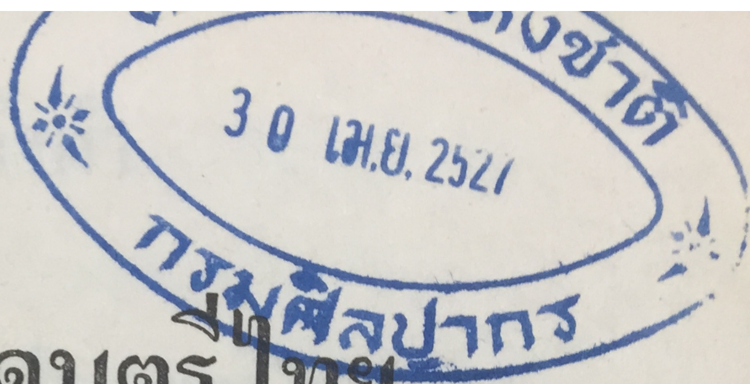
อันดับที่ ๑๒

โหมโรงดนตรีไทย

ของ

นายมนตรี ตราโมท, ราชบัณฑิต
ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)

คณะกรรมการโครงการส่งเสริมหนังสือ
ตามแนวพระราชดำริ

จัดพิมพ์ออกเผยแพร่ระหว่าง
งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติส่วนภูมิภาค

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขต มหาสารคาม

๒๖ พฤศจิกายน – ๒ ธันวาคม ๒๕๒๖

หนังสือโหมโรงดนตรีไทย

ของนายมนตรี ตราโมท

ตามโครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ

โครงการนี้มีเรื่องอยู่ว่า เมื่อ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระองค์ได้พระราชทานกระแสรับสั่งกับข้าพเจ้าว่า มีพระราชประสงค์ที่จะให้ข้าพเจ้าหาทางส่งเสริมให้มีหนังสือดี ๆ เกิดขึ้นเพื่อประชาชนได้อ่านกันให้แพร่หลาย

ในปีนั้นข้าพเจ้าได้รับเชิญให้ไปประชุมร่วมกับบรรดาผู้เชี่ยวชาญการหนังสือจากประเทศต่าง ๆ ทั่วอาเซียขององ๕การศึกษาฯ สหประชาชาติที่กรุงการาจี ในการนี้ข้าพเจ้าได้หารือกับบรรดาผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ รวม ๑๘ ประเทศ ก็ได้รับความคิดเห็นมามากมาย ต่อจากนั้นข้าพเจ้าได้นำความมาหารือกับพวกราชบัณฑิตในคณะศิลปะกรรมด้วยกัน เสร็จแล้วจึงทำเป็นโครงการนำเสนอคณะกรรมการพัฒนาหนังสือเพื่ออนุมัติ คณะกรรมการ

พัฒนาหนังสือเห็นด้วยจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง
วันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ เพื่อดำเนินการพิจารณาคัดเ
หรือ หาผู้ทรงคุณวุฒิเรียบเรียงหนังสือที่มีคุณภาพ ออกเผย
สู่ประชาชน

ต่อมาเมื่อ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๒๖ องค์การศึกษาฯ
ประชาชาติภาคอาเซียได้ประชุมเรื่องผลอันสืบเนื่องจากมติของ
ประชุมหนังสือแห่งโลกที่กรุงลอนดอนเมื่อ ๗--๑๒ มิถุนายน
๒๕๒๕ และได้ลงมติเรื่องการเพาะนิสัยการอ่านหนังสือว่า
เลือกอ่านหนังสือที่ดี และ "คำว่าหนังสือดีนั้นคือหนังสือที่ม
ลักษณะอย่างใดหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้ ให้ความรู้ ส่งเ
จิตใจ ส่งเสริมสันติภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ ให้
ความสัมพันธ์ทางเป็นมิตรต่อกัน รักษาขนบธรรมเนียมประเ
และวัฒนธรรมของโลกมีคุณค่าทางการศึกษา ถูกต้องศีลธรรม
พัฒนาจิตใจและการอาชีพ"

ระหว่างสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๖ ข้าพเ
เชิญให้ผู้เชี่ยวชาญมาอภิปรายกันเรื่องหนังสือดี ก็ได้ความหม
ถูกต้องตรงกัน

เพื่อส่งเสริมโครงการชุดนี้ให้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ มากยิ่ง
้น คณะกรรมการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ จึงได้
ชิญให้นายมนตรี ตราโมท ราชบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) ซึ่งทุกคนย่อมทราบว่า ท่านเป็น
ัคคะในเรื่องการดนตรีไทยมาช้านาน ได้เขียนเรื่องนี้ขึ้นเพื่อนำ
อกเผยแพร่ ข้าพเจ้าในนามของคณะกรรมการส่งเสริมหนังสือ
ามแนวพระราชดำริ จึงขอขอบคุณในความร่วมมือของท่านผู้
ต่งไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ม.ล. มานิจ ชุมสาย

ประธานโครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ

๑๘ สิงหาคม ๒๕๒๖

โหมโรงดนตรีไทย

ของ

มนตรี ตราโมท

โหมโรง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ แปลไว้ว่า "การประโคมดนตรีตั้งต้นจะเล่นการเล่น" ก็นับว่าถูกต้อง แต่ยังแคบไปหน่อยเพราะการโหมโรงนั้น มิใช่จะมีแต่เมื่อจะเริ่มแสดงมหรสพหรือการละเล่นเท่านั้น พิธีการอื่น ๆ ที่มิได้เกี่ยวกับการละเล่น ถ้าหากว่ามีดนตรีบรรเลงแล้วก็จะต้องมีโหมโรงทั้งสิ้น เช่น งานทำบุญบ้าน ทำบุญวันเกิดที่ไม่มีมหรสพใด ๆ แสดง ก่อนที่จะเริ่มพระสงฆ์เจริญพระพุทธ-มนต์ หรือก่อนที่จะถวายภัตตาหาร ดนตรีจะต้องบรรเลงเพลงโหมโรงก่อนเสมอ เพราะฉนั้น โหมโรงน่าจะแปลว่า "เพลงที่บรรเลงเป็นอันดับแรก เพื่อแสดงว่าเริ่มกิจกรรมนั้น ๆ" เพลงบางเพลง แม้จะบรรเลงเป็นอันดับแรก แต่เพลงนั้นไม่มีลักษณะเป็นเพลงที่แสดงว่าจะเริ่มกิจกรรม ก็ไม่ถือว่าเป็นเพลงโหมโรง

เพลงไทยได้แบ่งประเภทไว้ตามลักษณะหลายประเภท เพลง
โรงก็เป็นประเภทหนึ่งที่มีลักษณะแสดงให้เห็นว่า มีความห
เป็นเพลงนำของกิจกรรมนั้น ๆ

เพลงโหมโรงของการบรรเลงดนตรีไทย ได้กำหนดไว้อ
แน่นอน และมีวิธีการต่าง ๆ กัน แล้วแต่กิจกรรมและเวลา
โหมโรงเช้า, โหมโรงกลางวัน, โหมโรงเย็น, โหมโรงการแ
มหรสพ, โหมโรงเสภา, และโหมโรงพระเทศน์ เป็นต้น

โหมโรงต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ โหมโรงเย็น ถือว่าเ
โหมโรงที่มีความสำคัญ และเป็นหลักที่มีความหมายกว่าโหม
ทั้งหลาย จึงจะอธิบายเรื่องโหมโรงเย็น ก่อนโหมโรงอื่น ๆ

โหมโรงเย็น ท่านโบราณาจารย์ได้เรียบเรียงเพลงไว้เ
ลำดับ มีความหมายคล้ายชุมนุมเทวดา ที่กล่าวเป็นคาถ
"สักเค กาเม จรูเป ฯ" เพราะฉนั้น เพลงชุดโหมโรงเย็นนี้
ใช้ได้หลายกรณี โหมโรงงานมงคลพิธีต่าง ๆ ก็ดี โหมโรงมหร
ต่าง ๆ ก็ดี ล้วนอาศัยเพลงโหมโรงเย็นเป็นเพลงโหมโรงทั้ง
เพลงชุดโหมโรงเย็นที่ท่านโบราณาจารย์ได้เรียบเรียงเป็นแบบฉ
ไว้มีลำดับโดยมีความหมายดังนี้

๑. เพลงสาธุการ หมายถึงการนอบน้อมแสดงความเคารพต่อเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่จะอัญเชิญนั้น

๒. เพลงตระ โดยปรกติที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ใช้เพลงตระหญ้าปากคอก ตระปลายพระลักษณ์ และตระมารละม่อม เพลงตระนี้จะบรรเลงสักกี่ตัว (ลักษณะนามของเพลงตระ) ก็ได้ แต่โดยสามัญใช้ ๓ ตัว ถ้าประหยัดเวลาจะบรรเลงเพียงตัวเดียวก็ได้ ในสมัยโบราณใช้เพลงตระสันนิบาต ซึ่งมีความหมายถึงการเชิญเทวดาให้มาชุมนุมสโมสรสันนิบาต ในสมัยปัจจุบันซึ่งใช้เพลงตระอื่นแทนก็คงมีความเช่นเดียวกัน

๓. เพลงรัวสามลา คำว่าลาหมายความถึงจบ หรือครั้ง รัว ๓ ลา ก็หมายถึงรัว ๓ จบ หรือรัว ๓ ครั้ง หมายถึงการกราบ ๓ ครั้ง และบังเกิดนิมิตมหัศจรรย์อันเป็นมงคล เช่นฟ้าแลบแปลบปลาบสะเทือนเลื่อนลั่น ถึง ๓ ครั้ง

๔. เพลงต้นชุบ เพลงนี้บางแห่งก็เรียกว่าต้นเข้าม่าน เพราะเป็นเพลงบรรเลงนำเพลงเข้าม่าน แต่เนื้อ

เพลงที่แท้เป็นต้นของเพลงชุบ ๒ ชั้น

ต้นชุบ หมายถึงการเตรียมปฏิบัติ ต้อนรับเทพ
ที่จะเสด็จมา อีกนัยหนึ่งหมายถึงบริวาร
เทพเจ้าได้ตระเตรียมเครื่องแต่ง พระองค์ไว้
เทพเจ้าองค์นั้น

๕. เพลงเข้าม่าน หมายถึงเทพเจ้าเสด็จเข้า ในพระวิ
เพื่อแต่งพระองค์ที่จะเสด็จมาตามคำอัญเชิญ

๖. เพลงปฐม เพลงนี้หมายถึงเทวดาผู้มีหน้าที่จัดขบ
เสด็จได้ออกมากะเกณฑ์ผู้ที่จะต้องเข้าขบวน
พรักพร้อม

๗. เพลงลา ซึ่งแปลว่าจบ หมายถึงการจัดขบวนเ
เรียบร้อยแล้ว

๘. เพลงเสมอ เพลงนี้เป็นเพลงหน้าพาทย์สำหรับบ
เลงประกอบกิริยาไปมาที่ใกล้ ๆ จากห้องหนึ่ง
อีกห้องหนึ่ง ในที่นี้ก็หมายถึงเทพเจ้าได้เส
ออกยังหน้าวิมาน

๙. เพลงเชิด หมายถึงเทพเจ้าพร้อมด้วยขบวนเ
บริวารเคลื่อนจากสวรรค์เดินทางโดยรีบเร่งม
มณฑลพิธี

๑๐. เพลงกลม เพลงนี้หมายความว่า เทพเจ้าผู้สูงศักดิ์
เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ กำลังเสด็จมา
เพราะเพลงกลมนี้เป็นเพลงสำหรับประกอบกิริยา
ไปมาของเทพเจ้าผู้สูงศักดิ์

๑๑. เพลงชำนาญ หมายความว่า เทพเจ้าทั้งหลายได้มา
ประสิทธิ์ประสาทพรให้แก่พิธีที่ประกอบขึ้นนั้น

๑๒. เพลงกราวใน เพลงกราวในนี้ โดยปรกติใช้บรรเลง
ประกอบกิริยาไปมาหรือการตรวจพลของอสุร
แต่ในที่นี้น่าจะประกอบการ เสด็จมาของท้าวกุเวร
เวสสวัณ ซึ่งเป็นเจ้าเป็นใหญ่ของอสุร

๑๓. เพลงต้นชุบ เพลงต้นชุบได้มาบรรเลงอีกครั้งหนึ่งใน
ตอนท้ายนี้ ตอนนี้หมายถึงการปฏิบัติต้อนรับของ
เจ้าภาพด้วยความนอบน้อม

๑๔. เพลงลา หมายถึงจบคำอัญเชิญเทพเจ้าทั้งหลาย

เพลงชุดโหมโรงเย็นมีดังกล่าวมานี้ จึงนำไปใช้ได้หลาย
รณีแม้ **โหมโรงมหรสพ** ต่าง ๆ เช่นโหมโรงละคร หุ่น ลิเก
ลฯ ก็ใช้เพลงชุดโหมโรงเย็นนี้ หากแต่ในสมัยโบราณท่านได้

ตัดเพลงสาธุการอันเป็นเพลงอันดับแรกออกเสียเพลงหนึ่ง คือ
ต้นด้วยเพลงตระทีเดียว แล้วเพิ่มเพลงวาต่อท้ายอีกเพลง
แต่ถ้าโหมโรงการแสดงโขน จะมีเพลงสาธุการอยู่คงเดิม แ
เพลงวาต่อท้ายด้วย ในสมัยนี้ จะเป็นด้วยความไม่รู้หรือไม่
ประสบการณ์มาก็ไม่ทราบ การบรรเลงเพลงโหมโรงการแ
มหรสพจึงได้ยินเริ่มด้วยเพลงสาธุการเหมือนโหมโรงเย็นอย่าง
โรงแสดงโขนทุกครั้ง การโหมโรงแสดงมหรสพที่แปลกกว่า
อื่นมีอยู่อย่างเดียว คือโหมโรงการแสดงหนังใหญ่ การโหม
หนังใหญ่เริ่มต้นเหมือนโหมโรงเย็นทุกประการ แต่บรรเล
ตามลำดับเพียงเพลงเสมอก็หยุด คือมีเพลงสาธุการ ตระ รัวสา
ต้นชุบ เข้าม่านปฐม ลา และเสมอ เพียงนี้เท่านั้น ต่อไปก็
หน้าที่ของฝ่ายการแสดงหนัง เริ่มเบิกหน้าพระ พากย์สาม
แสดงเบิกโรง และเข้าเรื่องรามเกียรติ์ต่อไป

โหมโรงเช้า เพลงในชุดโหมโรงเช้านี้ใช้บรรเลงเฉ
เวลาเช้าจริง ๆ ไม่บรรเลงในเวลาอื่นเลย เพลงต่าง ๆ ใ
โหมโรงเช้านี้ ถ้าจะพิจารณาก็จะเห็นว่า เป็นการอัญเชิญเท
เช่นเดียวกับโหมโรงเย็นแต่เป็นอย่างย่อ เพลงในชุดโหมโร
มีเพลงและความหมายดังนี้

๑. เพลงสาธุการ เป็นการแสดงความเคารพกราบไหว้ ดังกล่าวไว้แล้วในโหมโรงเย็น

๒. เพลงเหาะ เพลงนี้เป็นเพลงหน้าพาทย์สำหรับบรรเลงประกอบกิริยาไปมาของเทวดาทั่วไป ในที่นี้จึงหมายถึงการมาของเทวดาทั้งหลาย

๓. เพลงรัว หมายถึงการที่เทวดามาประสิทธิ์ประสาทความสำเร็จให้พิธีนั้น

๔. เพลงกลม หมายถึงการเสด็จมาของเทพเจ้าผู้สูงศักดิ์ เช่นพระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม หรือพระอินทร์ ดังกล่าวมาแล้วในโหมโรงเย็น

๕. เพลงนำชาญ มีความหมายว่า เทพเจ้าผู้สูงศักดิ์นั้นได้ประทานพร ประสิทธิ์ประสาทสวัสดิมงคล และความสำเร็จให้แก่เจ้าภาพและพิธีนั้น นัยเดียวกับที่กล่าวมาในโหมโรงเย็น

เพลงโหมโรงเช้าหมดเพียงนี้ การโหมโรงเช้านี้ ใช้ได้ทุก
านหากงานนั้นเริ่มในเวลาเช้า มีงานที่ถือกันอย่างพิถีพิถันเคร่ง
รัดอยู่เพียงงานเดียว คืองานโกนจุก ในแบบแผนโบราณ ใน
ธีงานโกนจุกตามประเพณีโบราณนั้น เพลงชุดโหมโรงเช้านี้จะ

ต้องเริ่มบรรเลงเมื่อถึงฤกษ์ที่กำหนดไว้ พร้อมกับเริ่มตัดจุก
พระสงฆ์เริ่มสวดชัยมงคลคาถา ตอนก่อนเวลานี้ ห้ามเด็ดขา
ให้มีเสียงอันใดดังเลย ผู้บรรเลงปี่พาทย์จะติดข้าวสุกตะโพน
แช่ลิ้นปี่ จะลองตีลองเป่าให้มีเสียงไม่ได้ พระสงฆ์มาก็ไม่
บรรเลงรับ เมื่อพระสงฆ์มาพร้อมก็เจริญพระพุทธมนต์ไป
ตลอดจนสวดถวายพรพระ และชัยมงคลคาถาจนจะถึงค
"ชยันโต โพธิยา มูเล ฯ" ก็หยุดสวดไว้เพียงนี้ รอจนได้
ที่กำหนด พอได้ฤกษ์ โหรหรือเจ้าหน้าที่ก็จะลั่นฆ้องชัยพ
กันนั้น พระสงฆ์ก็เริ่มสวดชยันโต ฯ ผู้เป็นประธานหรือญาติผู้
ก็ลงกรรไกรตัดจุกเด็ก ปี่พาทย์เริ่มเพลงสาธุการโหมโรงเช้
ไปจนจบ

เมื่อได้อธิบายถึงโหมโรงเย็นและโหมโรงเช้ามาแล้ว
ก็ควรจะกล่าวถึงโหมโรงกลางวัน แต่เมื่อข้าพเจ้าได้พิจารณ
เพลงต่าง ๆ ในชุดโหมโรงกลางวันแล้ว รู้สึกว่าเพลงโหมโรงก
วันนั้นจะได้สืบเนื่องมาจากเพลง **โหมโรงทั่วไป** ซึ่งเป็นเ
โหมโรงพิเศษอีกแบบหนึ่ง เพลงโหมโรงชุดนี้มีเพียง ๒ เพลง
เพลงกราวในกับเพลงเชิด เท่านั้น เพลงโหมโรงชุดนี้ใช้ได้ทั่
เมื่อประกอบพิธีอื่น ๆ ในตอนเช้าเสร็จไปแล้ว ตอนบ่ายจะมีเท

ก็ใช้เพลงกราวในกับเพลงเชิดนี้ บรรเลงเป็นเพลงโหมโรงนำในการที่จะมีเทศน์ได้ ไม่ว่าจะมีกิจกรรมใด ๆ ต่อจากกรณีที่ได้มีโหมโรงเช้าหรือโหมโรงเย็นไปแล้ว ย่อมใช้เพลงกราวในกับเชิดนี้เป็นเพลงโหมโรงได้ทั้งสิ้น

ส่วน **โหมโรงกลางวัน** นั้น เป็นการโหมโรงประกอบการแสดงมหรสพในตอนที่จะแสดงต่อในตอนบ่าย โดยปรกติการแสดงมหรสพในเวลากลางวัน ตามประเพณีจะแบ่งการแสดงออกเป็น ๒ ตอน คือตอนเช้ากับตอนบ่าย ในตอนเช้านั้น ก่อนเริ่มแสดงปี่พาทย์ก็จะบรรเลงเพลงชุดโหมโรงมหรสพ คือเพลงชุดที่เหมือนกับโหมโรงเย็น แต่ตัดเพลงสาธุการออกเพลงหนึ่ง ครั้นมหรสพนั้น จะเป็นละคร ลิเก หรือเพลงทรงเครื่องก็ตาม แสดงไปจนถึงเวลาเที่ยง (๑๒.๐๐ น.) จะต้องหยุดการแสดง ตามคติของศิลปินการแสดงและบรรเลงถือว่า เวลาเที่ยงนี้ ครูต้องไปเฝ้าพระอิศวร จึงต้องหยุดการแสดง แต่ตามเหตุผลก็คงเป็นการหยุดให้ผู้แสดงผู้บรรเลงรับประทานอาหารนั่นเอง

ครั้นถึงเวลาบ่าย ก่อนที่จะเริ่มแสดง ปี่พาทย์ก็จะต้องบรรเลงเพลงโหมโรง โดยใช้เพลงโหมโรงทั่วไป คือ เพลง

กราวในกับเชิดมาบรรเลง การบรรเลงโหมโรงในกรณีนี้ เป็นเห
ให้เกิดเพลงโหมโรงกลางวันขึ้น

ในสมัยก่อน มีโรงบ่อนการพนัน ถั่ว และ โป แทบทั่
พระราชอาณาจักร โดยเฉพาะในกรุงเทพ ฯ มีอยู่แทบทุกตำบ
ที่สำคัญ ๆ เช่น หัวเม็ด หัวลำโพง สะพานเหล็ก นางเล้
ประตูใหม่ ฯลฯ โรงบ่อนเหล่านี้ ต่างก็มีขุนพัฒน์เป็นผู้ผูกข
รัฐบาล เป็นเจ้ามือการพนันถั่วและโปให้ประชาชนเข้าแทง จ
ต่างก็แข่งขันกัน หามหรสพมาแสดงประจำบ่อน เพื่อล่อให้มี
มาเที่ยวดูละคร ลิเก ที่บ่อนของตนมาก ๆ จะได้เข้าแทงถั่วโปไ
บ่อนของตน การแสดงมหรสพประจำบ่อนนี้แสดงทั้งกลางวันแ
กลางคืน การแสดงในเวลากลางวันก็ปฏิบัติตามประเพณี คือหยุ
พักในเวลาเที่ยงดังกล่าวแล้ว พวกละครและพวกปี่พาทย์บางค
เมื่อรับประทานอาหารกลางวันแล้วก็มักจะเข้าไปในโรงบ่อน แ
ถั่ว แทงโป ตามที่ตนชอบ อันการเล่นการพนันนั้นถ้าเล่นได้ก็
เลิกได้ตามเวลา แต่ถ้าเล่นเสีย ก็มักจะคิดแก้ตัวเพื่อเอาเงินที่เ
ไปกลับคืนมา แทงแล้วแทงเล่า ไม่ค่อยจะยอมเลิก ผัดเวลาย
เรื่อย ๆ

ฝ่ายพวกบรรเลงปี่พาทย์ที่มิใช่นักการพนัน พอถึงเวลา

เริ่มบรรเลงเพลงโหมโรง คือเพลงกราวในกับเชิด แต่บรรเลงเพลงกราวในไปตั้งนานแล้ว ตัวละครก็ยังมาไม่พร้อม นักดนตรีก็ยังไม่ครบวง ต้องบรรเลงเพลงกราวในเรื่อย ๆ ไป ไม่กล้าที่จะออกเพลงเชิด ซึ่งถ่วงเวลาอยู่ไม่ได้

ข้าพเจ้าคิดว่า การต้องบรรเลงเพลงกราวในแช่อยู่นาน ๆ อย่างนี้ ทำให้ผู้ที่ได้เพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ร่วมกันคิดนำเพลงหน้าพาทย์ต่าง ๆ มาบรรเลง เป็นการท่องเพลงไปในตัว เพราะเพลงหน้าพาทย์ชั้นนี้ ไม่ค่อยจะมีโอกาสได้บรรเลงบ่อยนัก อาจหลงลืมได้ อีกนัยหนึ่ง ครูผู้ใหญ่ในวง ได้คิดเรียบเรียงเพลงชั้นนี้เข้าเรียงลำดับ ให้ศิษย์ในวงตีต่อจากเพลงกราวในและเชิด เพื่อให้ท่องเพลงหน้าพาทย์ชั้นนี้ไปด้วย เพราะเพลงหน้าพาทย์ชั้นนี้จะมีโอกาสบรรเลงก็ต่อเมื่อบรรเลงประกอบการแสดงโขนละครเฉพาะตอนนั้น ๆ และก็เป็นบางเพลงเท่านั้น และเมื่อได้ปฏิบัติดังนี้กันมาเป็นเวลานาน ๆ เข้าก็เลยถือเป็นแบบแผน เรียกว่าเพลง**โหมโรงกลางวัน**

ที่ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าเพลงชุดโหมโรงกลางวันจะเกิดขึ้นเพราะเหตุดังกล่าวมาก็เพราะว่า

๑. เพลงต่าง ๆ ที่เรียงกัน มิได้ขึ้นต้นด้วยเพลงแสดง

ความเคารพนบนอบ หรืออัญเชิญเทพเจ้า โดยมากมักเป็นเพ
ประกอบกิริยาเฉพาะเรื่องเฉพาะตอนของการแสดง

๒. การเรียงลำดับเพลงชุดนี้ ถ้าหากเป็นวงปี่พาทย์ต่
คณะ ต่างครูบาอาจารย์ ก็มักจะเรียงลำดับแตกต่างกันได้

เพลงชุดโหมโรงกลางวันที่ข้าพเจ้าจะอธิบายต่อไปนี้ เร
ลำดับตามแบบของคุณครูหลวงบำรุงจิตรเจริญ (ธูป สาตรวิ
ผู้ซึ่งเป็นครูมาตั้งแต่ในกรมมหรสพ สมัยรัชการที่ ๖ จนถึงวิทยา
นาฏศิลป กรมศิลปากร และหลายคณะที่เรียงตามแบบนี้ เพ
โหมโรงกลางวันเรียงลำดับดังนี้

๑. เพลงกราวใน }
๒. เพลงเชิด } เหมือนโหมโรงทั่วไปดังกล่าวแล้

๓. เพลงชุย เพลงนี้สำหรับประกอบกิริยาเดินของน
กำนัลหรือสาวใช้ ในที่นี้อาจอนุโลมเป็นก
ปฏิบัติต้อนรับก็ได้

๔. เพลงลา หมายถึงเสร็จการต้อนรับ

๕. เพลงรัว เป็นเพลงแสดงความสำเร็จ เช่นเป่ามน
อวยพร

๖. เพลงเสมอข้ามสมุทร เพลงนี้ใช้บรรเลงเฉพาะเมื่อเนื้อเรื่องในการแสดงข้ามทะเล เช่น ในเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามเสด็จตามถนนที่จองข้ามไปยังฝั่งเมืองลงกา

๗. เพลงรัวสามลา เป็นเพลงแสดงอภินิหาร อาจถึงแก่ฟ้าดินสะเทือนเลื่อนลั่นก็ได้ แต่ก็อาจอนุโลมเป็นกราบ ๓ ครั้งก็ได้

๘. เพลงกระบองกัน บางตำราเรียกกระบองตัน เพลงนี้ประกอบกิริยาพร่ำอาคมคาถา เพื่อแปลงตัว หรือนิมิตให้เกิดสิ่งใด ๆ ขึ้นก็ได้ หรือเพื่อประสิทธิ์-ประสาทพรก็ได้

เพลงกระบองกันซึ่งบรรเลงในโหมโรงกลาง-วันนี้จะต้องบรรเลงหลายท่อนจนจบกระบวน นัยว่ามีรวมกันอยู่หลายเพลง คือ ก. กระบองกัน ข. โปรยข้าวตอก, ค. ดูเหมือนจะชื่อเสือขบหรืออะไรอย่างนี้ ข้าพเจ้าเลือนลางไม่แน่ใจ, ง. เทวาประสิทธิ์ (ชื่อเหมือนเพลงที่ใช้ร้องส่ง) แต่บางท่านก็เรียกว่า "ประสิทธิ์", จ. ย้อนเสียนหนาม.

เมื่อบรรเลงรวมทั้งหมดนี้ ก็เรียกรวมว่ากระบอ

กัน

๙. เพลงรัว หมายถึงการนิมิตนั้น ๆ ได้สำเร็จ

๑๐. เพลงรุกรัน เพลงนี้อาจประกอบกิริยาเดินไปเป็นห

หมวด หรือไปโดยรีบร้อนก็ได้

๑๑. เพลงแผละ เพลงนี้สำหรับประกอบกิริยาไปมาของผู้

บึก เช่น พญาครุฑ นกต่าง ๆ ตลอดจนยุง ไ

ใช่ในกรณีอื่นเลย ในที่นี้อาจหมายถึงพญาครุ

ก็ได้

๑๒. เพลงรัว การเดินทางถึงที่หมาย (สำเร็จ)

๑๓. เพลงปลูกต้นไม้ เพลงนี้สำหรับประกอบการกระ

ตรงตามชื่อเพลง คือ ปลูกต้นไม้ จะเป็นต้นอะ

ก็ได้ การบรรเลงประกอบการแสดงโขน ก

ตอนพิราพปลูกต้นพวาทอง หรือ ตอนพร

นารายณ์แปลงเป็นยักษ์แก่ปลูกต้นไม้ เอายอด

ดักทางที่ทศกัณฐ์จะผ่าน

๑๔. เพลงรัว เพลงรัวท้ายเพลงปลูกต้นไม้นี้ มีทำนอง

เหมือนรัวธรรมดา แต่ความหมายก็เหมือนกัน

คือ ความสำเร็จ

๑๕. เพลงชายเรือ หรือใช้เรือ เพลงนี้ในสมัยโบราณอาจ

ใช้บรรเลงประกอบการไปมาทางเรือบ้างก็ได้ แต่

สมัยปัจจุบันไม่ได้ใช้ มักจะใช้ประกอบการนำผู้

หนึ่งผู้ใดเข้าเฝ้าเจ้านาย

๑๖. เพลงรัว เพลงรัวต่อท้ายการลงชายเรือนี้ มีทำนอง

เหมือนกับเพลงรัวต่อเพลงปลูกต้นไม้ และความ

หมายก็คือสำเร็จ

๑๗. เพลงเหาะ เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบการไปมา

ของเทวดาทั่วไปจะหมายถึงเทพยดาเสด็จมาก็ได้

และตอนท้ายก็บรรเลงเพลงรัว ซึ่งหมายความว่า

มาถึงเรียบร้อยแล้ว.

๑๘. เพลงโล้ เพลงนี้เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาการ

เคลื่อนไหวไปมาทางน้ำ จะเป็นการโดยสารเรือ

หรือว่ายน้ำก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์

เช่น กุ้ง ปู ปลา เต่า ถ้าเป็นการเคลื่อนไหวไป

มาทางน้ำ ก็บรรเลงเพลงโล้ประกอบได้ทั้งนั้น

แม้แต่วัตถุหรือภาชนะใด ๆ ลอยไปในน้ำ ก็
เพลงโล้บรรเลงได้ หากจะอนุโลมให้เป็นอัญเ
เทวดา ก็คงเป็นการมาของพระสมุทรหรือพ
แม่คงคาได้กระมัง ในตอนท้ายของเพลงโล้
บรรเลงเพลงรัว แสดงว่ามาถึงแล้วเช่นเดียวกั

๑๙. เพลงเชิดฉาน เพลงเชิดฉานนี้เป็นเพลงหน้าพา
สำหรับบรรเลงเวลาแสดงการตามจับสัตว์ เ
พระรามตามจับกวางทองในเรื่องรามเกียรติ์ ท
ท้าวทุษยันต์ตามจับกวางดำในเรื่องศกุนต
ความหมายไม่เข้ากับการอัญเชิญหรือเคารพ
แบบเพลงโหมโรงเลย

๒๐. เพลงลา หมายความว่าเสร็จสิ้นกิจกรรมนี้แล้ว

๒๑. เพลงวา เพลงนี้เป็นเพลงสุดท้ายของเพลงชุดโหม
การแสดงมหรสพ ตัวละครอาจเริ่มออกมา
เพลงนี้ก็ได้ หรือเมื่อจบเพลงนี้แล้วก็ได้ แล้ว
เนื้อเรื่องที่จะแสดง การที่มีเพลงวามาต่อท้า
ก็คงเลียนมาจากชุดโหมโรงมหรสพเท่านั้น

เพลงเชิดฉาน (เลขที่ ๑๙) นั้น บางคณะก็จัดอันดับขึ้นไปอยู่ในตอนต่อจากเพลงรัวสามลา (เลขที่ ๗) แล้วเลื่อนเพลงอื่น ๆ ถอยลงมาตามลำดับ แม้เพลงอื่น ๆ บางคณะก็เรียงสลับอันดับกันได้ แต่ถึงจะเรียงลำดับเพลงอย่างไร จำนวนเพลงก็มีอยู่เท่านี้ เหมือนกันทุกคณะ

เพลงต่าง ๆ ในชุดโหมโรงกลางวันนี้ บางเพลงก็ใช้บรร-เลงในพิธีไหว้ครู บางเพลงก็ใช้บรรเลงเฉพาะประกอบการแสดงโขนละครบางตอน และบางเพลงก็แทบจะไม่มีโอกาสบรรเลงเลย เพราะฉนั้น ข้าพเจ้าจึงสันนิษฐานว่า ท่านผู้เรียบเรียงเพลงชุดโหมโรงกลางวันนี้ ก็ด้วยอุบายที่จะรวบรวมเพลงที่หาโอกาสบรรเลงยาก มาไว้ที่เดียวกัน และกำหนดกรณีที่บรรเลงไว้ สำหรับสังวัธ-ยายเพลงเหล่านี้

โหมโรงเสภา เพลงโหมโรงเสภาเป็นเพลงโหมโรงพิเศษที่ไม่มีตะโพน และกลองทัด ร่วมบรรเลงด้วย เพลงโหมโรงแบบนี้เกิดขึ้นจากการขับเสภาโดยตรง จึงจำเป็นจะต้องเล่าประวัติให้ทราบเป็นการนำเรื่องสักเล็กน้อย

การขับเสภาแต่โบราณ มีแต่ผู้ขับขยับกรับประกอบอย่างเดียวไม่มีปี่พาทย์บรรเลงประกอบ การที่มีปี่พาทย์เข้าบ ม

เพิ่งมีขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ปรากฏหลักฐานจากคำกลอนไหว้ครูเสภา ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัช ที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนหนึ่งว่า

"เมื่อครั้งจอมนรินทร์แผ่นดินลับ เสภาขับยังหามีปี่พา

ครั้นมาถึงองค์พระทรงชัย จึงเกิดคนดีในอยุธยา"

คำกลอนวรรคสุดท้ายนี้ แสดงว่ามีคนดีคิดเอาปี่พาท ผสมกับการขับเสภาขึ้น. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จ พระยาดำรงราชานุภาพ จึงทรงแก้ว่า "จึงเกิดมีขึ้นในอยุธยา" ให้ความชัดเจนขึ้นเป็นอันมาก

เมื่อคำกลอนนี้แต่งในสมัยรัชกาลที่ ๒ คำว่า "จอมนริน แผ่นดินลับ" ก็คือ รัชกาลที่ล่วงไปแล้ว และคำว่า "องค์พระ ชัย" ก็หมายความถึงรัชกาลปัจจุบันของเวลานั้น ก็คือรัชกาลที่

การบรรเลงปี่พาทย์ประกอบเสภา ได้วิวัฒนาการมาทุ ขั้นตอนครั้งแรกทีเดียว ปี่พาทย์บรรเลงประกอบเพียงเพลงห พาทย์ตามเนื้อเรื่องเท่านั้น เช่น เมื่อเนื้อเรื่องมีผู้ใดไปหรือมา บรรเลงเพลงเชิด ร้องไห้ก็บรรเลงเพลงโอด, ยกทัพ ก็บรร เพลงกราวนอก เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ บรรเลงหน้าพาทย์ และมีร้องเพลงอย่างการแส

ละคร เช่น ร้องเพลงช้าปี่ โอ้ปี่ โอ้ชาตรี และเพลงละครต่าง ๆ มี เพลงเชิด เพลงเสมอ เพลงโอด เหมือนการแสดงละคร ในขั้นนี้ ปี่พาทย์ก็เลยโหมโรงอย่างเพลงโหมโรงการแสดงมหรสพ เริ่มตั้ง แต่เพลงตระ จนถึงเพลงวา แล้วจึงเริ่มขับเสภา

ขั้นที่ ๓ เห็นว่าการร้องและบรรเลงแบบละครทำให้ช้ายืด ยาดหันไปดำเนินตามการบรรเลงมโหรี คือ ร้องส่งเพลง ๒ ชั้น ต่าง ๆ ไม่ต้องบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ (เชิด เสมอ โอด กราว) ในขั้นนี้ปี่พาทย์ก็เลยตัดเพลงโหมโรง(อย่างแบบการแสดงมหรสพ) ออกให้เหลืออยู่เพียงเพลงวาเพลงเดียวเป็นเพลงโหมโรง การใช้ เพลงวาเป็นเพลงโหมโรงสำหรับขับเสภา ได้ใช้มาไม่นานนักก็เกิด ความเบื่อหน่าย เพราะต้องบรรเลงซ้ำซากอยู่แต่เพลงเดียวจึงนำ เอาเพลง ๒ ชั้นอื่น ๆ ที่เป็นเพลงซึ่งใช้หน้าทับปรบไก่เหมือนเพลง วา มาบรรเลงเป็นเพลงโหมโรงเสภาแทน แต่เวลาจะลงจบ ให้ใช้ ทำนองลงจบของเพลงวามาต่อท้าย เพราะทำนองลงจบของเพลงวา เป็นการเหมาะสม ทั้งเป็นการให้เสียงแก่ผู้ขับเสภา ให้ขับได้ถูกเสียง สนิทสนมด้วย

ขั้นที่ ๔ เมื่อสมัยปลายรัชกาลที่ ๓ ครูมีแขก (ภายหลังได้ รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระประดิษฐ์ไพเราะ) ได้คิดแต่ง

เพลง ๒ ชั้น ที่ใช้ร้องส่งปี่พาทย์ ให้เป็นอัตรา ๓ ชั้นขึ้น พ…
สมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งการดนตรีปี่พาทย์ได้เจริญรุ่งเรือง ความนิ…
บรรเลงเพลง ๓ ชั้นก็แพร่หลายออกไปในวงการดนตรีและขับ…
อย่างกว้างขวาง และแผ่เข้าไปในวงการเสภาด้วย เพลงร้อง…
แทรกในการขับเสภา ซึ่งเคยใช้เพลง ๒ ชั้น ก็กลายเป็นเพล…
ชั้นไปทั้งสิ้น ส่วนเพลงโหมโรงซึ่งเคยใช้เพลงต่าง ๆ บรรเ…
นั้น ก็จำเป็นที่จะต้องกลายเป็น ๓ ชั้นไปด้วย บรรดาครูบาอา…
ทางดุริยางคศิลป์และคีตศิลป์ ต่างก็ประดิษฐ์คิดแต่งเพลงอ…
๓ ชั้นกันขึ้นอย่างมากมาย แต่เพลงโหมโรงเสภานั้น นอกจา…
เป็นเพลง ๓ ชั้น และเป็นประเภทหน้าทับปรบไก่แล้ว ยังมีแ…
แผนเพิ่มเติมขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ ต้องมีเพลงอีกเพลงหนึ่งบรร…
ต่อท้าย แล้วจึงจะลงจบด้วยทำนองอย่างเพลงวา ส่วนการเ…
ชื่อเพลง ก็เรียกแต่ชื่อเพลงที่เป็นประธานเท่านั้น เพลงที่ออก…
ท้ายไม่ต้องเรียกเป็นอันรู้กันว่า ถ้าบรรเลงเพลงนั้นแล้ว จะ…
ต่อด้วยเพลงนั้น เช่น เพลงครอบจักรวาล ออกเพลงม้าย่องก็เ…
แต่ว่า โหมโรงเพลงครอบจักรวาล, เพลงจีนโล้ ออกเพลงข…
แขยง ก็เรียกแต่ว่า โหมโรงเพลงจีนโล้, เพลงไอยเรศ (ชูงา) อ…
เพลงไอยราชูงวง ก็เรียกว่า โหมโรงเพลงไอยเรศ แม้เพลงโ…

โรงรัตนโกสินทร์ ที่ข้าพเจ้าได้แต่งขึ้นในโอกาสฉลองกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ ฯ ครบ ๒๐๐ ปี ก็ได้ดำเนินตามแบบแผนที่ท่านโบราณาจารย์ได้วางไว้ในเรื่องเพลงโหมโรงเสภาทุกประการ

เพลงโหมโรงเสภานี้ แม้ในสมัยต่อ ๆ มา จะเป็นด้วยหาคนขับเสภาที่ดีได้ยาก หรือความนิยมพึ่งขับเสภาได้ลดน้อยลง ก็ไม่ทราบ จึงเหลือแต่การร้องส่งกับบรรเลงปี่พาทย์ และใช้ระเบียบการบรรเลงทุกอย่างเหมือนประกอบการขับเสภา แต่ไม่มีขับเสภา เพลงโหมโรงนี้ก็ยังเรียกว่า **โหมโรงเสภา** อยู่เช่นเดิม

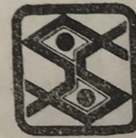
ตอนหนึ่งข้างต้น ข้าพเจ้าได้พูดว่า "ทำนองลงจบของเพลงวา เป็นการให้เสียงแก่ผู้ขับเสภา ให้ขับได้ถูกเสียง" เพื่อให้ข้อความนี้ชัดเจน จึงขออธิบายเพิ่มเติมดังนี้

ประเพณีของดุริยางคศิลปินและคีตศิลปิน ถือว่าคนร้องผู้ใด ถ้าร้องได้ถูกต้องตรงกับเสียงดนตรี โดยไม่ต้องมีดนตรีบรรเลงนำ จึงจะถือว่าเป็นผู้สามารถ และในการร้องส่งร่วมกับการขับเสภานี้ จะต้องขับและร้องติดต่อกัน หากคนขับเสภาขับได้ตรงเสียงดนตรี คนร้องส่งก็จะร้องได้ถูกต้องตรงกับเสียงดนตรีไปด้วย เพราะฉะนั้น การบรรเลงปี่พาทย์เพลงโหมโรงเสภา ซึ่งเป็นการนำการขับเสภา จึงหาอุบายที่จะนำเสียงให้แก่คนขับเสภาไปในตัว

เสียงที่คนขับเสภาจะต้องยึดถือก็คือเสียงของลูกระนา
ลูกที่ ๒ (นับจากบน) เรียกกันว่า "ลูกรองยอด" เสียงขอ
ระนาดเอกลูกนี้ ถ้าจะเทียบกับเครื่องดนตรีตะวันตก จะก
เสียง เร (หรือ D) เพราะการขับเสภาจะต้องขึ้นด้วยเสียงนี้
ยึดถือเสียงนี้เป็นหลักตลอดไป และการร้องส่งก็ยึดถือเสียงนี้
หลักเช่นเดียวกัน

ส่วนการบรรเลงเพลงโหมโรงเสภา ซึ่งบังคับให้ลงจบ
ทำนองลงจบของเพลงวานั้น ก็จะลงจบเป็นเสียงสุดท้ายที่เสี
แต่เป็นเสียงเรต่ำ ข้อนี้ไม่เป็นที่ขัดข้องอย่างไร เพราะเมื่อได้
เรต่ำแล้ว ผู้ขับเสภาก็จะสามารถพลิกกลับแปลงขึ้นไปเป็นเสียง
ได้อย่างถูกต้อง และเมื่อผู้ขับเสภาขับได้ถูก ต้องตรงเสียงดน
แล้ว ผู้ขับร้องซึ่งจะร้องส่งด้วยเพลงต่าง ๆ ก็จะยึดถือเสียงการ
เสภาเป็นหลัก แล้วก็จะร้องส่งได้ตรงกับเสียงดนตรีทุก ๆ เพลง

รวมความว่า ทำนองการลงจบตามแบบเพลงวานั้น
ประโยชน์ช่วยชี้บอกเสียงสำคัญในการขับเสภาและร้องส่งเป็นอ
ดี โบราณาจารย์ท่านจึงบัญญัติให้การบรรเลงเพลง โหมโรงเ
ไม่ว่าจะใช้เพลงอะไรเป็นเพลงโหมโรง จะต้องบรรเลงทำนองต
ลงจบเหมือนเพลงวาทุกเพลงไป

ศักดิ์โสภา การพิมพ์

176 ตรอกราชศักดิ์ ถนนบำรุงเมือง กรุงเทพ ฯ โทร. 2220902
นางโสภา ธรรมวิทย์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2526